

JURIDISCHE ASPECTEN BIJ HET BEHEER VAN VETERAANBOMEN

door: Tom Joye, Inverde

11.1 Inleiding

Bij het beheer van veteraanbomen zijn soms wettelijke beperkingen of verplichtingen van kracht. Om een veteraanboom te vellen, heb je sowieso een vergunning nodig. Maar veteraanbomen kunnen nog op een andere manier beschermd zijn, bijvoorbeeld als monument of omwille van de zeldzame soorten die ze huisvesten. Anderzijds ben je als eigenaar of beheerder ook aansprakelijk voor schade die je boom zou kunnen veroorzaken.

11.2 Een boom vellen

Om een boom te vellen, heb je vaak een vergunning nodig. Afhankelijk van de plaats waar de boom staat, moet je een andere procedure volgen om een aanvraag tot kapping in te dienen. Als de boom deel uitmaakt van een bos (ongeacht de gewestplanbestemming), dan valt hij onder het Bosdecreet en moet je een kapmachtiging aanvragen om hem te mogen vellen. Staat de boom niet in het bos of wil je ontbossen, dan moet een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden.

11.2.1 Kapmachtiging

Om een boom in het bos te vellen, heb je een kapmachtiging nodig. Als het vellen van een bosboom expliciet is voorzien in een goedgekeurd bosbeheerplan mag je de kapping onmiddellijk uitvoeren, zonder meldingsplicht. Je moet wel rekening houden met de voorwaarden die gesteld zijn bij de goedkeuring van het bosbeheerplan. Het opstellen van een bosbeheerplan is verplicht voor alle openbare bossen en voor privébossen groter dan 5 ha.

Voor alle andere kappingen, bv. in bossen zonder bosbeheerplan of als de kapping daar niet in opgenomen is, moet je een kapmachtiging aanvragen bij het Agentschap voor Natuur en Bos.

Als een kapping leidt tot ontbossing, is een stedenbouwkundige vergunning vereist. Een ontbossing moet altijd gecompenseerd worden door heraanplanting van bos op een andere plaats of een financiële bijdrage aan het boscompensatiefonds.

11.2.2 Stedenbouwkundige vergunning

Om een boom te vellen die geen deel uitmaakt van een bos, heb je een stedenbouwkundige vergunning nodig als hij een omtrek heeft van minstens 1 m op 1 m boven het maaiveld. In een gemeentelijke kapverordening kan dit nog verstrengd zijn tot dunnere bomen. Ook voor een ontbossing moet een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden. Die wordt verleend door het College van burgemeester en schepenen voor particulieren en door het departement Ruimtelijke Ordening voor openbare besturen.

Afhankelijk van de locatie van de boom is nog een bijkomend advies nodig van andere instanties, bijvoorbeeld van het Agentschap voor Natuur en Bos voor bomen in 'groene' bestemmingen (bv. parkgebied, natuurgebied ...) of van de waterbeheerder voor bomen langs waterwegen.

In sommige gevallen is er ook een vrijstelling van stedenbouwkundige vergunning voor het vellen van bomen. Dat is het geval als **alle** volgende voorwaarden vervuld zijn: het gaat om een boom in woon- of industriegebied (gewestplanbestemming), op de huiskavel van een vergunde woning of bedrijfsgebouw, maar niet op de grens met het openbaar domein, en binnen een straal van maximum 15 meter van de woning of het bedrijfsgebouw. Hier gelden wel eventuele andere wettelijke beperkingen.

11.2.3 Acuuu gevaar of dringende sanitaire kapping

Er zijn enkele uitzonderingen op de bovenstaande regels voor het vellen van bomen. Als een boom 'acuuu gevaarlijk' is, dus op korte termijn schade dreigt te veroorzaken, dan kan het Agentschap voor Natuur en Bos binnen de 24 uur een kapvergunning afleveren. Ook voor dringende veiligheidskappingen of 'sanitaire kappingen' in bossen (om een ziekte in te dijken) bestaan uitzonderingsprocedures.

11.3 Reservaten

Veteraanbomen kunnen zowel in natuureservaten als bosreservaten voorkomen. In deze gebieden heeft de natuur voorrang.

11.3.1 Natuureservaat

Een natuureservaat is een gebied dat specifiek wordt beheerd om de natuurwaarden in stand te houden en/of verder te ontwikke-

len. In Vlaanderen zijn er momenteel ongeveer 900 natuurreservaten met een totale oppervlakte van ongeveer 30.000 ha, beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos of een erkende natuurbeheerorganisatie (bv. Natuurpunt). Om erkend te kunnen worden als natuurreservaat moet een natuurbeheerplan worden opgesteld. Veteraanbomen kunnen deel uitmaken van een natuurreservaat, maar ze zijn doorgaans niet de hoofdreden voor bescherming.

11.3.2 Bosreservaat

Bosreservaten zijn ecologisch of wetenschappelijk waardevolle bosgebieden. Omwille van die waarde hebben ze een speciaal beschermingsstatuut verworven. De ecologische functie is het bewaren van biodiversiteit die typisch is voor bepaalde bostypes. Bovendien worden er in de meeste bosreservaten geen beheermaatregelen meer genomen (zogenaamde integrale bosreservaten). Daardoor kunnen natuurlijke processen plaatsvinden zoals omwaaien, op stam sterven, natuurlijke bosverjonging ... Veel soorten van oude bossen zijn gebonden aan dat soort processen die in productiebossen niet steeds welkom zijn. Vandaar dat er in bosreservaten, en zeker de oudere, dikwijls bijzonder zeldzame houtzwammen, houtkevers en planten worden gevonden.

De wetenschappelijke functie van bosreservaten sluit daarbij aan. Bossen worden al zo lang beheerd dat we eigenlijk niet zo'n goed idee meer hebben hoe een onbeheerd bos zich in onze regio gedraagt: hoe oud kunnen bomen worden, hoe oud kan een bosbestand worden, hoe snel of hoe traag rot hout, welke soorten verschijnen en hoe snel, hoe groot is de aanwas van een natuurlijk bosbestand en is zo'n bos gevoeliger voor ziektes of net niet? Kortom, hoe ziet een bos er uit als je het met rust laat. Door deze processen te bestuderen kunnen we heel wat dingen leren die we ook in productiebossen of multifunctionele bossen kunnen toepassen. Deze wetenschap staat bij ons nog in de kinderschoenen (het eerste bosreservaat is gestart begin jaren '80), maar de eerste resultaten beginnen toch al zichtbaar te worden.

In bosreservaten is een van de hoofddoelstellingen dus het streven naar een natuurlijke leeftijdsverdeling van de bomen. In deze gebieden wordt expliciet gestreefd naar bomen die oud mogen worden en staande sterven: veteranenbomen dus (*zie ook kadertekst in paragraaf 2.3.3.1*).

11.4 Natuurdecreet

In het 'Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu', zoals het Natuurdecreet officieel heet, legt het Vlaamse Parlement de wetten en regels vast die betrekking hebben op de Vlaamse natuur. De basisdoelstellingen van het decreet zijn de bescherming, de ontwikkeling, het herstel en het beheer van de natuur. De handhaving van een minimale milieukwaliteit en de bewustmaking van de bevolking zijn eveneens doelstellingen die zijn opgenomen in dit decreet. Naast het natuurdecreet zijn ook nog enkele bepalingen uit de oude federale 'Wet op het natuurbehoud' van toepassing.

11.4.1 Zorgplicht

De zorgplicht betekent dat iedereen moeite moet doen om zo weinig mogelijk schade aan te brengen aan natuurelementen als er bijvoorbeeld werken worden uitgevoerd. Sterker zelfs, als je redelijkerwijze kan weten dat je tijdens een activiteit schade berokkent aan de natuur en je kan die schade vermijden door op een andere manier te werk te gaan, dan ben je strafbaar indien je niet kiest voor het minst schadelijke alternatief. De zorgplicht geldt uiteraard ook voor beheerwerken aan veteraanbomen én voor werken in de omgeving van veteraanbomen die er een invloed op zouden kunnen hebben.

11.4.2 Natuurvergunning voor het wijzigen van kleine landschapselementen

Volgens het Natuurdecreet is het wijzigen van kleine landschapselementen, dus ook de vrijstaande (veteraan)bomen of de bomen in dreven, heggen en houtkanten op veel plaatsen vergunningsplichtig. Het gaat om kleine landschapselementen in groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, natuurontwikkelingsgebieden, valleigebieden, brongebieden, alle types agrarisch gebied en de met al deze gebieden vergelijkbare bestemmingsgebieden.

In principe heb je voor het normaal beheer van een veteraanboom (snoei, knotten van een knotboom ...) geen vergunning nodig. Voor alle andere (niet-reguliere) ingrepen moet een natuurvergunning aangevraagd worden bij het College van burgemeester en schepenen voor natuurlijke personen en bij de Bestendige deputatie van de Provincie voor sommige rechtspersonen (bv. openbare besturen). Als je al een stedenbouwkundige vergunning hebt voor het vellen van een boom, mét een gunstig advies van het Agentschap voor Natuur en Bos, heb je geen extra natuurvergunning nodig.

11.5 Beschermde soorten en habitats

Ecologisch belangrijke of zeldzame soorten en 'habitats' worden beschermd in de Vlaamse wetgeving en door de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn van de Europese Unie (Natura 2000). Deze bescherming is opgenomen in het Natuurdecreet en in het Soortenbesluit. Concreet is het voor bepaalde soorten onder meer verboden om ze te doden, te vangen of te verstoren en ook om hun nesten, voortplantings- of rustplaatsen te verstoren. Voor beschermde planten is het verboden ze te plukken, ontwortelen, verplaatsen ...

Er zijn in Vlaanderen geen specifieke 'habitats' met veteraanbomen die onder Natura 2000 beschermd worden. Op Europese schaal zijn er wel enkele waar veteraanbomen een onmisbaar deel van uitmaken: Fennoscandinavische bosgraslanden (nr. 6530) en Fennoscandinavische bosweiden (nr. 9070) in Noord-Europa en Dehesa's met wintergroene *Quercus* spp. (nr. 6310) in Zuid-Europa.

In Vlaanderen zijn wel heel wat soorten die geassocieerd zijn met veteraanbomen beschermd. Onder meer alle vleermuizen vallen onder deze bescherming, maar ook zeldzame saproxyle kevers die strikt afhankelijk zijn van veteraanbomen voor hun overleven. (zie ook Hoofdstuk 7 en bijlagen 5 & 6)

11.6 Erfgoedwaarde

11.6.1 Beschermd monument

Bij een 'Beschermd monument' denk je waarschijnlijk vooral aan historische gebouwen of standbeelden, maar ook bomen kunnen geklasseerd zijn als monument. De bescherming als monument houdt in dat om het even welke werken aan de boom en zijn wortelzone (bv. snoeien, draineren, verdichten ...) enkel mogen uitgevoerd worden na een schriftelijke vergunning van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Ook als een boom op zich niet beschermd is als monument, maar in de nabijheid van een beschermd monument staat, kunnen er wettelijke beperkingen zijn.

11.6.2 Beschermde site

Een site waar veel erfgoedelementen voorkomen kan ook in haar geheel als 'beschermd stads- of dorpsgezicht' of als 'beschermd landschap' beschermd zijn. Bomen kunnen deel uitmaken van zo'n beschermde site. Hier gelden gelijkaardige beperkingen als bij

beschermd monumenten: voor alle werken moet een vergunning aangevraagd worden bij het Agentschap Onroerend Erfgoed.

11.7 Aansprakelijkheid

Bomen kunnen schade veroorzaken als takken of zelfs de volledige boom op mensen of bezittingen terechtkomen. De eigenaar of beheerder van een boom heeft daarom de plicht om zijn bomen te controleren en moet alle redelijke acties ondernemen om ervoor te zorgen dat zijn bomen geen schade veroorzaken. Tegelijk is het onzinnig om te streven naar een nulrisico, want dat bestaat niet: de enige 100% veilige boom is een boom die tot op de grond geveld is. Maar dat geldt evenzeer voor alle andere structuren zoals schoorstenen of reclamepanelen.

De eigenaar moet daarom het risico 'beheren' dat zijn bomen met zich mee brengen: hij moet ervoor zorgen dat er geen verhoogd risico is op schade, vergeleken met een gemiddelde boom. De eigenaar of beheerder moet er dus voor zorgen dat hij systematisch zijn bomen beoordeelt en controleert en hij moet snel maatregelen nemen voor bomen die wel een verhoogd risico vertonen en zich in risicogebieden bevinden. Mogelijke maatregelen om het risico te beheersen, zijn onder meer snoei of verankering van takken tot zelfs het verleggen van het 'onderwerp' van mogelijke schade, bv. een pad of een zitbank.

11.8 Veiligheid en gezondheid op het werk

Er bestaan uitgebreide regels in verband met de veiligheid en gezondheid van beroepskrachten en andere personen in de omgeving. Werkzaamheden aan oude bomen kunnen gevaarlijk zijn. Zorg ervoor dat de mensen die aan veteranenbomen werken, gecertificeerde boomverzorgers zijn (European Tree Worker) die opgeleid en ervaren zijn in het werken aan veteraanbomen. Als je werkt met 'eigen' personeel, dan moeten ook die mensen goed zijn opgeleid (minstens in het gebruik van kettingzagen en het klimmen in bomen) en moeten zij de passende persoonlijke beschermingsmiddelen toepassen. Werken met vrijwilligers kan een aantrekkelijke manier zijn om op een goedkope manier werken te laten uitvoeren. Laat vrijwilligers echter nooit werken met machines of gespecialiseerde werken uitvoeren aan veteraanbomen, tenzij zij daarvoor opgeleid zijn en de nodige persoonlijke beschermingsmiddelen toepassen.

11.9 Waardebepaling van bomen

In Vlaanderen bestaat een algemeen erkende manier om een geldwaarde te bepalen voor de landschappelijke waarde van bomen: de Uniforme Methode voor de Waardebepaling van Bomen. Deze waardebepaling is niet wettelijk vastgelegd, maar is intussen ruim aanvaard in de rechtspraak en bij verzekeringsmaatschappijen. Een waardebepaling kan nuttig zijn bij het evalueren van schade, bv. door werken in de omgeving van de boom. Maar beter nog kan deze 'waarde' gebruikt worden om mensen te sensibiliseren of preventief om (onopzettelijke) schade aan de boom bij werkzaamheden te vermijden.

Meer informatie over de waardebepaling van bomen en hoe je deze kunt berekenen, vind je in het Technisch Vademecum Bomen (ANB, 2008).

11.10 Over de grenzen

In het buitenland zijn enkele interessante juridische instrumenten van toepassing op veteranenbomen. Deze zijn niet van toepassing in Vlaanderen, maar zijn hier opgenomen ter inspiratie.

11.10.1 Tree preservation order (Verenigd Koninkrijk)

Een Tree preservation order (TPO) is een 'boombeschermingsbevel' dat uitgevaardigd wordt door lokaal openbaar bestuur, doorgaans een gemeente, om een specifieke boom of bomengroep te beschermen tegen opzettelijke beschadiging. Een TPO kan zo elke beschadiging als het vellen, snoeien, toppen,... van een boom beletten. TPO's kunnen in de praktijk zeer snel opgelegd worden: in noodgevallen (bv. een dreigende velling) kan een boom in minder dan een dag beschermd worden met een TPO.

11.10.2 Bomeneffectanalyse (Nederland)

Als er gebouwd of gewerkt gaat worden in de buurt van bomen, dan vragen steeds meer openbare besturen in Nederland een Bomen Effect Analyse (BEA). Een BEA is een gestandaardiseerde beoordeling die alle mogelijke effecten van de bouw of aanleg op het duurzaam voortbestaan van de boom in beeld brengt. Daarbij wordt ook onderzocht hoe je die effecten tot een minimum kunt beperken en wat het meest boomvriendelijke alternatief is. Door een BEA te laten uitvoeren worden al in de planningsfase de effecten van de werken

op het voortbestaan van de bomen duidelijk en kunnen randvoorwaarden gesteld worden aan de bouw of de werken.

11.10.3 'Dicke Buchen-Programm' in Saarland (Duitsland)

Omwille van hun grote ecologische waarde is het in de staatsbossen van Saarland verboden om beuken te kappen met een diameter groter dan 90 cm, ongeacht hun economische kwaliteit of waarde. Deze bomen mogen niet meer 'geogst' worden, maar mogen veteranabomen worden. Elke 'Dicke Buche' (dikke beuk) moet ook geregistreerd worden op kaart en met GPS-coördinaten. Ook voor beuken en eiken met een diameter groter dan 65 cm gelden beperkingen, waarbij bijvoorbeeld enkel de beste kwaliteitsklassen mogen geogst worden. Ook in andere Duitse deelstaten lopen gelijkaardige initiatieven.